Prof. dr hab. Alicja Pstyga
Uniwersytet Gdański
Instytut Rusycystyki i Studiów Wschodnich
ul. Wita Stwosza 51
80-308 Gdańsk
e-mail: alicja.pstyga@ug.edu.pl

RECENZJA

ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR EWELINY PARAFIŃSKIEJ-KORYBSKIEJ

PT. *POLSKO-ROSYJSKI PROJEKT LEKSYKOGRAFICZNY: TEATR, OPERA, MUZYKA. OD BADAŃ METALEKSYKOGRAFICZNYCH DO AUTORSKIEJ KONCEPCJI SŁOWNIKA*

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska mgr Eweliny Parafińskiej-Korybskiej pt. *Polsko-rosyjski projekt leksykograficzny: teatr, opera, muzyka. Od badań metaleksykograficznych do autorskiej koncepcji słownika*, obejmująca 302 strony wydruku komputerowego tekstu zasadniczego wraz ze stanowiącym jej integralną część *Polsko-rosyjskim słownikiem leksyki teatralnej, operowej i muzycznej*, mieści się w nurcie slawistycznych badań leksykograficznych. O oryginalności pracy świadczy podejmowana problematyka specjalistycznej leksykografii dwujęzycznej uwzględniająca dotychczasowe opracowania słownikowe (jedno- i dwujęzyczne, w tym słowniki terminologii specjalistycznej), encyklopedie, teksty paralelne, dane korpusowe, opracowania z zakresu sztuk scenicznych, a także zdobytą wiedzę specjalistyczną (z pewnością też umiejętności) z zakresu muzykologii i teatrologii oraz możliwości dodatkowych konsultacji ze specjalistami jako źródło ekwiwalencji przekładowej (tekstowej i słownikowej). Na podkreślenie zasługuje również warsztat językoznawczy Doktorantki, która docenia – poddając krytycznej ocenie – dotychczasowe opracowania leksykograficzne, wykorzystuje realne teksty paralelne oraz dane korpusowe, przedstawia własną propozycję przekładowego słownika dwujęzycznego (polsko-rosyjskiego) prezentującego aktualną leksykę z dziedziny teatru, opery i muzyki, odkrywając przy tym drogę dochodzenia do proponowanych ekwiwalentów.

Temat rozprawy – ujęty precyzyjnie – odpowiada zawartości merytorycznej pracy. Wyznaczonemu przez Autorkę celowi i realizacji zadań szczegółowych w pełni odpowiada przyjęta metodologia oraz konstrukcja pracy. Podkreślić należy bowiem bardzo dobrą

kompozycję pracy: przemyślany dobór i układ materiału oraz podejmowanych problemów, staranne wprowadzenie i podsumowanie każdego z rozdziałów z zapowiedzią i uzasadnieniem nawiązania do kolejnego, przejrzystość pracy, dbałość o stronę formalną i graficzną oraz staranną egzemplifikację danych materiałowych. Równie dobrze przemyślana jest koncepcja metodologiczna dobrana do pracy o charakterze leksykograficznym, z możliwością wykorzystania odpowiedniości przekładowych w słownikach dwujęzycznych.

Praca składa się ze *Wstępu* (s. 5-8), który przedstawia zagadnienia wprowadzające w tematykę rozprawy oraz uzasadnienie wyboru tematu i obiektu badań, aktualny stan badań leksykograficznych (ze szczególnym uwzględnieniem słowników polsko-rosyjskich), części zasadniczej, obejmującej cztery rozdziały: I. *Polsko-rosyjska leksykografia ogólna i specjalistyczna* (s. 9-36), II. *Nowa leksykografia specjalistyczna – założenia metodologiczne* (s.37-68), będących uszczegółowieniem zagadnień teoretycznych zawartych we *Wstępie*, III. *Charakterystyka jakościowa polskiego korpusu specjalistycznego z zakresu teatru, opery i muzyki* (s. 69-123) ze szczegółową klasyfikacją semantyczną oraz charakterystyką stylistyczną analizowanej leksyki, IV. *Opis poszukiwań i zasad doboru odpowiedników rosyjskich do siatki polskich haseł* (s. 124-212), w którym teoretyczne ujęcia ekwiwalencji zostały wykorzystane w opracowaniu praktycznym (leksykograficznym) wybranych leksemów – jako studia przypadków, wreszcie z *Polsko-rosyjskiego słownika leksyki teatralnej, operowej i muzycznej* (s. 213-266) z poprzedzającymi go informacjami wprowadzającymi, *Podsumowania* (s. 267-272), zawierającego wnioski z przeprowadzonych badań, ale też wskazania co do możliwości wykorzystania wyników badań oraz poszerzenia perspektywy badawczej, *Bibliografii* (s. 273-297), *Spisu tabel i ilustracji* (s. 297) oraz streszczenia w języku polskim i angielskim.

Już we *Wstępie* Autorka formułuje cele pracy, charakteryzuje podstawowe dla pracy terminy, przedstawia założenia metodologiczne, które doprecyzowuje w kolejnych teoretycznych rozdziałach rozprawy, i uzasadnia strukturę pracy. Głównym celem w jej opinii jest „opracowanie koncepcji metodologicznej i stworzenie na tej podstawie korpusu polsko-rosyjskiego słownika specjalistycznego z zakresu teatru, opery i obejmującego m.in. takie zagadnienia, jak: nazwy elementów dzieła teatralnego i operowego, nazwy typów dzieł scenicznych, nazwy osób pracujących w teatrze, nazwy typów aktorów, nazwy elementów architektury teatralnej, nazwy elementów techniki teatralnej, nazwy dotyczące recepcji spektakli, nazwy instrumentów i ich grup, podstawowe pojęcia z zakresu teorii muzyki i harmonii, nazwy składów osobowych zespołów wykonawczych, nazwy głosów śpiewaczych, nazwy odnoszące się do śpiewu i higieny głosu, nazwy określające rodzaje teatrów, elementy

żargonu teatralnego itd.” (s. 5). Jak dodaje, „Słownik ma wypełnić lukę w dwujęzycznej leksykografii specjalistycznej w wymienionych dziedzinach” (s. 5) wobec braku kompleksowego słownika z zakresu sztuk scenicznych na polskim rynku wydawniczym. Autorka uznaje, że słownik będzie przydatny przede wszystkim dla wybranej grupy specjalistów w sferze komunikacji zawodowej.

Określony przez mgr Parafińską-Korybską kierunek poszukiwań ekwiwalentów przekładowych (od języka polskiego do rosyjskiego) na podstawie danych leksykograficznych oraz naturalnych źródeł tekstowych polsko- i rosyjskojęzycznych prowadzi do ustalenia par przekładowych, które okażą się przydatne w tworzeniu kolejnych (nowych) tekstów przekładu. Autorka recenzowanej rozprawy doktorskiej, świadoma oczywistych ograniczeń w zakresie poszukiwania odpowiedników rosyjskojęzycznych dla ustalonej polskojęzycznej siatki haseł (por. rozdział IV pracy, szczególnie studia przypadków), wskazuje na możliwości wyzyskiwania różnorodnych, zróżnicowanych gatunkowo źródeł tekstowych i pozyskiwania z nich różnymi metodami materiału leksykalnego, który następnie może być poddany kodyfikacji.

Od charakterystyki leksykografii, uwzględniając słowniki jednojęzyczne i dwujęzyczne w ramach relacji polsko-rosyjskich, Doktorantka przechodzi do leksykografii specjalistycznej i w rozdziale II. szczegółowo przedstawia sposoby poszukiwania i pozyskiwania jednostek hasłowych przede wszystkim w zakresie leksyki specjalistycznej w interesującym ją obszarze badawczym. Rozdział ten zawiera również szczegółową charakterystykę materiałów źródłowych wykorzystanych w pracy nad zaprojektowanym słownikiem autorskim (s. 47-57) oraz omówienie zasad konstruowania artykułów hasłowych (s. 57-68; wykaz przyjętych przez Autorkę zaleceń – zob. s. 68).

Charakterystykę wyekscerpowanej na potrzeby doktoratu leksyki z zakresu „sztuk scenicznych: opery i teatru, a także w pewnym stopniu muzyki, która niejako służy tym sztukom” (s. 69) rozpoczyna analiza definicji tych podstawowych pojęć (a zarazem nazw dziedzin) oraz przedstawienie prac rejestrujących leksykę wybranego obszaru tematycznego. Kolejna część tego rozdziału zawiera omówienie klasyfikacji słownictwa z zakresu teatru, opery i muzyki w opracowaniu różnych autorów, z których żadna nie zostaje jednak w pełni wyzyskana, ponieważ materiał słownika autorskiego mgr Parafińskiej-Korybskiej uwzględnia jednostki wychodzące poza zakres przywoływanych prac wcześniejszych (s. 83). Własną propozycję klasyfikacji – z odniesieniem do wyekscerpowanego materiału leksykalnego i zawartego w słowniku stanowiącym integralną część rozprawy – przedstawia Autorka na ss. 83-84, wyodrębniając ostatecznie 18 klas semantycznych. Są to wskazane już (s. 5) nazwy

elementów dzieła teatralnego i operowego, nazwy typów dzieł scenicznych, nazwy odnoszące się do dzieła teatralnego i operowego, nazwy osób pracujących w teatrze, nazwy typów aktorów, nazwy elementów architektury teatralnej, nazwy elementów techniki teatralnej, nazwy osób i czynności powiązanych z recepcją i oceną spektakli, nazwy instrumentów i grup instrumentów, podstawowe pojęcia teorii muzyki i harmonii, nazwy składów osobowych zespołów wykonawczych, nazwy głosów śpiewaczych, nazwy odnoszące się do śpiewu i higieny głosu, nazwy określające rodzaje teatrów, nazwy tańców, ogólne nazwy odnoszące się do teatru, opery i muzyki, nazwy wynagrodzeń za wykonaną pracę, nazwy odnoszące się do promocji i upowszechniania sztuki teatralnej i operowej.

W dalszej części tego rozdziału Doktorantka przedstawia zróżnicowanie stylistyczne analizowanych jednostek – od terminologii po leksykę o charakterze substandardowym, która jako element profesjolektu (żargonu zawodowego czy środowiskowego) rzadko jest odnotowywana w pracach leksykograficznych. W podrozdziale za tytułowanym *Charakterystyka kategorialna: feminatywa w świecie teatru i opery* (choć sam tytuł moim zdaniem budzi pewne zastrzeżenia i wymagałby przeformułowania) w ramach problemów szczegółowych Autorka podejmuje m.in. kwestię rejestracji nazw wykonawców zawodów płci żeńskiej. Tradycyjnie za formy podstawowe w leksykografii uznawane są formy męskoosobowe, jednak aktualna sytuacja oceniana z perspektywy socjolingwistycznej, mimo niejednoznacznego ich statusu, skłania Doktorantkę do odrębnego ujęcia nazw żeńskich – jako samodzielnych haseł słownikowych i opatrzenia ich ustalonymi przez nią kwalifikatorami. Dostrzegam tu problem w związku z przyjętym powszechnie rozróżnieniem na normę wzorcową i użytkową, zwłaszcza w konfrontacji z tradycją rosyjską. Uznaję jednak za własciwą propozycję opatrzenia podobnych jednostek kwalifikatorem zarezerwowanym w opracowaniu dla jednostek nieustabilizowanych, których status nie jest jednoznacznie określony.

Odrębną część opracowania Doktorantka poświęca też zapożyczeniom z języka włoskiego, który, jak zaznacza, odgrywa szczególną rolę w muzyce. Aczkolwiek w analizowanej warstwie leksyki występują również zapożyczenia z innych języków obcych, to Autorka wybiera właśnie zapożyczenia włoskie ze względu na bezpośredni charakter procesu ich zapożyczania i ich preferowane funkcjonowanie w postaci oryginalnej (s. 122).

Rozdział IV ze względu na jego znaczenie dla przedstawienia autorskiej koncepcji słownika dwujęzycznego jest swoistym wprowadzeniem do skomplikowanych relacji ekwiwalencji, poniekąd przewodnikiem, co zaznacza Autorka już na początku, dostrzegając powiązania problematyki ekwiwalencji międzyjęzykowej zarówno w sferze przekładoznawstwa, jak i leksykografii. Jej zdaniem „Leksykografowie mogą i powinni

korzystać z metod oraz wyników wypracowanych przez teoretyków przekładu i praktykę tłumaczeniową" (s. 124). Tę ideę sama weryfikuje w praktyce, najpierw referując różne podejścia badaczy (zob. IV.1), ale ostatecznie wykorzystując typologię ekwiwalencji Wernera Kollera (por. IV.3). Ujęcie to nieco zaburza podrozdział IV.2, w którym Autorka na konkretnych przykładach przedstawia źródła poszukiwań i doboru odpowiedników rosyjskich. Część tych przykładów ponownie pojawia się w kolejnym podrozdziale w ramach dochodzenia do par odpowiedników jako szczegółowo przedstawiane studia przypadku. Zaproponowany układ pracy niejako sprzyja powtórzeniom (zbędnym na pierwszy rzut oka), które służą jednak odniesieniom do wcześniejszych lub późniejszych partii tekstu zasadniczego. Postrzegam je więc (i to uzasadnia ich obecność) w ramach wielostopniowych zabiegów interpretacyjnych, których Autorka nie chciała przerzucać na odbiorcę. Dostrzegam w nich też „drogę" dochodzenia do rozwiązania poszczególnych problemów. Rozdział IV zamyka propozycja zmian zarówno w zakresie siatki haseł (uzupełnienia), jak i proponowanych we wcześniejszych wydaniach słowników polsko-rosyjskich odpowiedników.

Badania te poprzedzają słownikową część rozprawy doktorskiej.

Podkreślić należy wartość syntetycznego wprowadzenia (s. 213-214) oraz informacji wstępnych do *Polsko-rosyjskiego słownika leksyki teatralnej, operowej i muzycznej* z wykazem stosowanych kwalifikatorów (s. 215-216). Sam słownik (s. 216-272) i koncepcja autorskiego (nowego) projektu leksykograficznego zasługuje na wysoką ocenę. Zawiera on 1143 haseł głównych ułożonych w porządku alfabetycznym, których struktura jest typowa dla słowników dwujęzycznych. Należy zauważyć, że dociekliwość badawcza Autorki wpłynęła na zawartość opracowania i rzetelność przywoływanych w nim danych. Nie ma w nim bowiem odpowiedników sztucznie ustalanych, dlatego w sytuacji braku odpowiednika niekiedy pojawia się właściwy symbol ekwiwalentu zerowego, po którym następuje informacja opisowa. Większość haseł zawiera też dodatkowe informacje o łączliwości, kolokacjach i przykłady użycia jednostki.

Bibliografia jest obszerna, zawiera istotne leksykograficzne, przekładoznawcze, kulturoznawcze pozycje polonistyczne i rusycystyczne oraz prace badaczy zachodnich. Może warto byłoby jeszcze uwzględnić w opracowaniu kilka pozycji, np. monografię Romana Lewickiego (*Zagadnienia lingwistyki przekładu*, Lublin 2017) czy syntetyzujące opracowania z zakresu leksykografii rosyjskiej Wołodymyra Dubiczynskiego.

Do pracy mam jedynie drobne uwagi techniczne: chodzi o błędy w niektórych zapisach (uchybienia leksykalne, stylistyczne – np. ss. 11, 71, 83, 85, 96, 97, 105, 132, 137, 206, 273),

brak wcięć akapitowych, sposób stosowanych wyróżnień (brak kursywy w wielu miejscach), usterki interpunkcyjne, które zdecydowanie nie wpływają na obniżenie wysokiej oceny pracy.

Mgr Ewelina Parafińska-Korybska kompetentnie relacjonuje poglądy wielu badaczy, wykazując się rozeznaniem w literaturze przedmiotu i umiejętnością krytycznej ich oceny, twórczo wykorzystuje koncepcje autorskie, modyfikując je i poszukując najlepszych rozwiązań dla pełnej interpretacji oraz właściwego opracowania zgromadzonego materiału. Wysoko oceniam również umiejętność wykorzystywania tradycyjnych i nowych (słowniki par przekładowych) prac leksykograficznych, umiejętność korzystania z danych zawartych w tekstach specjalistycznych i tekstach paralelnych z właściwą procedurą ekscerpcji danych materiałowych, przemyślaną koncepcję metodologiczną, z różnorodnością wykorzystywanych metod przyczyniających się do rozszerzenia perspektywy, w jakiej oglądane są fakty językowe, umożliwiając właściwą ocenę badanych zagadnień.

Podsumowując: rozprawę doktorską mgr Eweliny Parafińskiej-Korybskiej pt. *Polsko-rosyjski projekt leksykograficzny: teatr, opera, muzyka. Od badań metaleksykograficznych do autorskiej koncepcji słownika* uznaję za aktualne, merytorycznie wartościowe, metodologicznie poprawne, nowatorskie i wzorowo zrealizowane opracowanie ważnego problemu polsko-rosyjskiej leksykografii specjalistycznej w obszarze wskazanych sztuk scenicznych. Rozprawa spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, wnioskuję więc o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Gdańsk, 26.07.2022 r.